

ГУЛЬБАРШИН ЧЕПУРКО,

доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник, завідувачка відділу соціальних експертиз Інституту соціології НАНУ (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

GULBARSHYN CHERPURKO,

Doctor of Sciences in Sociology, Head of the Department of Social Expertise, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

gichepurko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7540-5174>

Пандемія COVID-19: виклики та загрози у соціальній сфері¹

Пандемія коронавірусу серйозним чином вплинула на поточні соціально-економічні процеси як у глобальному, так і в національному масштабі й, безперечно, справлятиме сильний вплив на їхній розвиток у майбутньому. Така ситуація виявилася зовсім неочікуваною для світової та національних економік, що не вкладається в жоден прогноз соціально-економічного розвитку. Глобальність і невизначеність ситуації, динаміка розвитку процесів, відсутність прецедентів і соціального досвіду з розв'язання такого роду проблем — все це посилює соціальні ризики для суспільства, зокрема для українського.

Соціальні реалії в Україні на сьогодні характеризуються підвищеними ризиками, які спричинені економічною нестабільністю, демографічною кризою, неоднозначною політичною ситуацією та відсутністю ефективних механізмів ухвалення управлінських рішень. Ці ризики стосуються кожної соціальної групи і впливають на загальний рівень людського розвитку, а під впливом поширення пандемії COVID-19 тільки загострюються.

У широкому розумінні будь-які ризики, з якими стикається людина впродовж свого життя, є соціальними, адже вони зумовлені суспільним буттям. Проте під соціальним ризиком як таким розуміють загрозу, що виникає і виявляється у рамках соціальної сфери суспільства, має негативні соціальні на-

¹ Статтю підготовлено в рамках реалізації проекту 2020.01/0212 «Соціальні наслідки пандемії COVID-19 в контексті суспільної трансформації в Україні: соціологічний підхід» за грантової підтримки Національного фонду досліджень України для виконання наукових досліджень і розробок у 2021 році.

Цитування: Чепурко, Г. (2021). Пандемія COVID-19: виклики та загрози у соціальній сфері. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 94–104.

слідки, впливає на життєдіяльність індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому [Лібанова, 2010].

У вузькому розумінні соціальний ризик розглядають як імовірну подію, яка має призвести до критичного зменшення матеріального забезпечення у зв'язку із втратою доходу від трудової діяльності або припиненням внутрішньосімейного утримання, а також виникненням додаткових витрат на дітей та інших непрацездатних членів сім'ї, на потреби в медичних чи соціальних послугах тощо [Мачульская, 2010].

У цій статті соціальний ризик розглядається як небезпека, яка виникає і виявляється в межах соціальної сфери суспільства, що має негативні соціальні наслідки та позначається на життєдіяльності індивідів, соціальних груп і суспільства загалом.

Соціальна сфера в умовах пандемії коронавірусу зазнає підвищеного навантаження. Утворювана ситуація спричиняється до появи нових і загострення вже наявних у соціальній сфері проблем. Це вимагає глибокого аналізу тенденцій, що формуються в суспільстві, та пошуку відповідей на виклики, що виникають. Найсуттєвіші соціальні ризики пандемії стосуються трьох проблемних царин: охорони здоров'я, освіти й підтримки найбільш уразливих груп населення.

Аналіз останніх досліджень. Серед науковців, які присвятили свої доробки вивченню феномену соціального ризику, слід вирізнити таких вітчизняних та іноземних дослідників, як У. Бек [Бек, 2000], Е. Гіденс [Гіденс, 2004], В. Зубков [Зубков, 2013], Е. Лібанова [Лібанова, 2010] та Н. Луман [Луман, 1994]. Сучасні проблеми впливу пандемії на трансформації соціальної сфери висвітлювали у своїх працях Л. Черенько [Черенько, Полякова, Шишкін, 2020], О. Новікова [Новікова, Панькова, Шастун, 2020] та О. Панькова [Панькова, Шастун, Паньков, 2020].

Метою статті є дослідження як негативних, так і позитивних наслідків коронакризи, ризиків та можливостей післякризового відновлення для соціальної сфери України.

Виклад основного матеріалу. Система охорони здоров'я. Саме вона в умовах пандемії відчула на собі найбільші навантаження й вимагала мобілізації всіх наявних ресурсів. Україна значно поступається у витратах на систему охорони здоров'я як старим членам Євросоюзу, так і східноєвропейським новим членам ЄС. Упродовж останніх 10 років загальні витрати Державного бюджету України на охорону здоров'я становили в середньому 4% від ВВП, тоді як ВООЗ рекомендує витрати на рівні 7% [Тавлуй, 2020]. У 2021 році планується збільшення частки ВВП на охорону здоров'я до 4,2% порівняно із 3,4% 2020 року [Картер, 2020]. Для досягнення такого рівня охорони здоров'я, як у розвинених країнах, і забезпечення нормальної якості життя і здоров'я українців нам необхідно витрачати набагато більше та ефективніше.

Згідно зі статистикою Апарату РНБО України, число тих, хто заразився COVID-19 у світі, вже перевищило 129 млн [Система моніторингу, 2021]. Але з'ясувалося, що система охорони здоров'я не лише України, а й багатьох інших країн виявилася неефективною в боротьбі з новим вірусом, що швидко поши-

рюється планетою, а міністри охорони здоров'я країн G20 визнали, що пандемія «оголила» множинні системні недоліки в багатьох країнах світу.

Поточна ситуація продемонструвала, що медична система і наука України зовсім не готові до масштабної пандемії. Це й не дивно, позаяк тривалий час держава не виділяла достатньо коштів на фінансування науки й медицини, зокрема на зарплати вченим і медикам. Отже, не варто чекати серйозних досліджень та розробок щодо вакцин і ліків, а ефективного лікування, коли медики не мають навіть елементарних засобів захисту і про технічне оснащення лікарень годі й говорити, просто неможливе.

Чіткою стратегією і конкретним покроковим планом дій, прописаним у національному законодавстві для таких випадків, не може «похвалитися» жодна країна світу. Система охорони здоров'я в європейських країнах в період пандемії явила світові безліч прогалин та недоліків. Наприклад, у Франції за кілька місяців до початку пандемії медпрацівники вийшли на страйк, нарікаючи на недостатнє фінансування та низькі зарплати.

У Греції впродовж 2009–2016 років закрили половину лікарень і звільнили близько 13 тис. лікарів у зв'язку з тим, що фінансування на систему охорони здоров'я скоротилося вдвічі, а внаслідок приватизації медичних закладів частину витрат на медичне забезпечення взяли на себе приватні особи.

У підсумку така політика призвела до тяжких наслідків, відчути які французи та греки змогли вже зараз, внаслідок поширення коронавірусної інфекції: якщо на 100 тис. французів передбачено 11 ліжко-місць інтенсивної терапії, то на 100 тис. греків — всього 6 [Ягодка, 2020].

В Італії показники з ліжко-місцями трохи кращі, ніж у Франції та Греції (12 місць на 100 тис. італійців), але масштаби лиха в Італії ми вже можемо побачити на власні очі з огляду на сумну статистику та кількість летальних випадків внаслідок спалаху вогнища поширення ковіду в регіоні Ломбардія.

Американська медицина й система охорони здоров'я в цілому виявилися так само не ідеальними й безсилими перед пандемією коронавірусу. У США немає безкоштовної медицини як такої: тільки мала частина населення (літні люди, бідні) може лікуватися за державними програмами безкоштовно, інші купують страховку, але, на жаль, не всі в змозі оплатити вартість страховки. Медицина у США — річ дорога, а не суспільне благо, звідси й високі показники заражених і померлих від коронавірусу. Утім, навіть медичне страхування часто не покриває витрат на необхідні послуги, а виклик швидкої допомоги в середньому обходиться в 600 USD. Багато хто не поспішає звертатися до лікарні із симптомами коронавірусу, сподіваючись на просте ГРВІ, — звідси й сумна статистика; водночас ті, хто звернувся по невідкладну допомогу з підозрою на коронавірус, отримують «рахунки-сюрпризи» в кілька тисяч доларів.

Таким чином, новітні методи лікування, сучасне обладнання та підходи до лікування не мають сенсу без можливості скористатися усіма благами сучасної американської медицини для простих людей. Результати такої політики невтішні [Освіта в Україні, 2020].

Пандемія коронавірусу засвідчила необхідність зміни ставлення до медиків і вчених в Україні. Сьогодні медпрацівникам елементарно бракує масок, рукави-

чок, захисних костюмів, відсутній як такий держрезерв засобів захисту. У державних наукових установах не створено умов для роботи з інфекційним збудником такого класу: немає систем вентиляції, немає ресурсів і устаткування для забезпечення безпеки і запобігання неконтрольованого поширення вірусу. На сьогодні маємо лише низькі зарплати у вчених і медиків і неможливість проводити повноцінні досліди та дослідження.

Очевидно, що після закінчення пандемії знадобиться серйозний аналіз проблем, що уявилися сьогодні у сфері охорони здоров'я, а також розроблення стратегічних заходів, спрямованих на підтримку національної системи охорони здоров'я, медичних закладів та медичних працівників.

Сфера освіти. За умов пандемії українська система освіти в цілому зберегла свою працездатність, забезпечивши дистанційну підтримку навчального процесу. Пандемія сприяла пришвидшеному впровадженню цифрових технологій у навчальний процес. Серед експертів побутує думка, що після пандемії світ вищої освіти вже не буде тим самим.

По-перше, є ризик розшарування університетів за ступенем включеності їх у дистанційну освіту. Як показав перший місяць роботи в дистанційному режимі, у кращих умовах з точки зору забезпечення якості навчального процесу виявилися ті навчальні заклади, які й раніше серйозно займалися розвитком електронного освітнього середовища та дистанційної освіти (їх в Україні лише близько двадцяти). Другу групу становлять виші, які мали певний доробок і змогли налагодити у себе мінімально необхідні технології онлайн-освіти. Але є виші, які зовсім не змогли адаптуватися до цифрового формату освіти та організації своєї діяльності, й унаслідок цього там сильно постраждала якість навчального процесу. В деяких університетах триває «режим месенджера» (листування електронною поштою або через месенджер). Фактично це не дистанційне навчання, а перехід на самостійну роботу студентів, відправлення завдань порціями, без веб-зустрічей та комунікації, тобто перехід студентів на самонавчання.

По-друге, є ризики, пов'язані з істотною інтенсифікацією віддаленої роботи викладачів за умов зникнення усталеного поділу на робочий і неробочий час, а також з ускладненням контролю за режимом та якістю роботи з боку академічної спільноти. Не випадково в середовищі працівників освіти спостерігається неоднозначне ставлення до цифровізації. Викладацьким кадрам довелося у пришвидшеному режимі набувати нових для багатьох з них компетенцій.

Підбиваючи проміжні підсумки ситуації з переходом українських університетів на дистанційне навчання, слід зауважити, що це величезний і складний виклик, який наражає педагогічне середовище на надзвичайні труднощі та проблеми. Разом з тим це й чудовий шанс зробити українську освіту більш конкурентоспроможною, гнучкою, привабливою та якісною. Від того, як ми скористаємося цим шансом, залежить майбутнє вищої освіти в Україні.

Що стосується шкільної освіти, зокрема організації викладання навчальних предметів дистанційно, то 90,1 % директорів ЗЗСО зазначали, що освітній процес було налагоджено всіма або майже всіма вчителями початкових класів (100 %), 82,4% відповіли, що такого ж показника було досягнуто вчителями базової школи, а 83,6 % — вчителями старшої школи [Количество пользователей, 2019].

Під час дистанційного навчання існували певні технічні обмеження, найсуттєвішими з яких, на думку опитаних, були: відсутність швидкісного підключення до мережі інтернет в учнів вдома, брак вдома в учнів цифрових пристроїв, відсутність швидкісного підключення до мережі інтернет вдома у педпрацівників. Лише 2,5 % респондентів підтвердили, що жодних обмежень не відчули. Що ж до забезпеченості комп'ютерною технікою та іншим обладнанням для ефективно організації дистанційного навчання, то дослідження виявило: 54,8 % респондентів зазначали, що всі або майже всі вчителі забезпечені, тоді як 12,3 % підтвердили аналогічний рівень забезпечення в учнів. Порівняно високим був відсоток відповідей «більшість (75 %)» щодо технічного забезпечення навчання онлайн; цього разу процент був вищим застосовно до учнів і сягав 55,7 %, а для вчителів становив 34,5 % [Pandemic hits, 2020].

Ще одна група ризиків пов'язана з обмеженим поширенням мережі інтернет, особливо в сільській місцевості. Загальний рівень проникнення інтернету в Україні перебуває на позначці 71%, а в сільській місцевості — близько 58% [Панькова, Шастун, Паньков, 2020]. Періодичні перебої зв'язку, відсутність необхідних серверних потужностей в деяких вишах і школах, нестабільне з'єднання навіть між різними частинами одного регіону свідчать про необхідність пришвидшення цифровізації в освітній сфері. Нерівномірний доступ до швидкісного покриття, різна готовність батьків допомагати дітям з організацією дистанційного навчання, брак сучасної техніки, а також різний рівень комп'ютерної грамотності й навичок роботи з онлайн-інструментами як серед вчителів та викладачів, так і серед студентів та учнів, а також ексклюзія, тобто виключення школярів з особливими потребами, — все це поглиблює наявні нерівності між мешканцями міст і сіл, а також між більш і менш заможними домогосподарствами.

Пандемія, спричинена коронавірусом, вплинула на звичні режими життя учнів та студентів, їхніх родин, викладачів, зумовила далекосяжні економічні та суспільні наслідки, загострила низку соціально-економічних проблем, серед яких: рівність доступу до навчання (різний рівень забезпеченості родин засобами для дистанційного навчання та неоднаковий доступ до якісного інтернету); забезпеченість школярів повноцінним харчуванням (певна категорія дітей харчувалися безкоштовно у школах); надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами (діти з певними нозологіями не мають можливості отримувати освітні послуги дистанційно); додаткові потреби домашнього догляду за дітьми (передусім це стосується сфери дошкільної та початкової освіти); інші соціально-економічні проблеми, зумовлені пандемією.

Важливо зважати на те, що незалежно від пандемії розвиток онлайн-освіти є одним з основних глобальних трендів, який передбачає як певні можливості, так і загрози. З урахуванням його розвитку необхідно аналізувати й послідовно нарощувати конкурентоспроможність української освіти в цифровому середовищі, яке, як відомо, не знає меж.

Підтримка найуразливіших груп населення. Епідемії, як і економічні кризи, здійснюють непропорційний вплив на різні верстви населення, що може викликати збільшення нерівності. Саме пандемія привернула увагу до тих людей,

кому особливо потрібна допомога. На підставі минулого досвіду, висновків з попередніх криз і поточної інформації про пандемію можна вирізнити певні групи: літні, люди з обмеженими можливостями за станом здоров'я, члени багатодітних сімей та ін.

За даними опитування, проведеного у серпні Європейським банком реконструкції та розвитку (далі — ЄБРР) спільно з дослідницьким центром і Інститутом економічних досліджень (Ifo), коронакриза погіршила фінансовий стан 68% українських домогосподарств. Майже третина, тобто 26% почали економити навіть на продуктах харчування [ЮНІСЕФ, 2020].

За прогнозами UNICEF, понад 6 млн українців (з них 1,4 млн — діти) можуть опинитися за межею бідності через соціально-економічну кризу, викликану COVID-19 [Коронавірус, 2020]. Відповідно до аналітики, рівень бідності зросте з 27% до 44%. Вплив на зростання дитячої бідності буде ще відчутнішим: з 33% до 51%. Тобто новітні розрахунки ЮНІСЕФ передбачають, що скрутне фінансове становище очікує кожна друга родина з дітьми. ЮНІСЕФ стурбований, що погіршення економічної ситуації матиме найбільш руйнівний вплив на багатодітні сім'ї, одиноких батьків з дітьми, родини з дітьми до трьох років та одиноких пенсіонерів віком за 65 років.

ЮНІСЕФ наголошує на необхідності розроблення короткочасної та довготривалої стратегії соціального захисту. У форматі екстреного реагування ЮНІСЕФ пропонує розглянути можливість тимчасових універсальних виплат всім домогосподарствам з дітьми. Також необхідно розширювати наявні програми з підтримки сімей, зокрема збільшити щомісячні виплати допомоги при народженні дитини. Міжнародний досвід підтверджує, що поєднання грошових виплат із локальними механізмами соціальних послуг є найбільш успішною системою соціального захисту.

Заходи держави у сфері соціального захисту, впроваджені як реагування на коронакризу, здебільшого стосувалися грошових форм соціальної допомоги, які нерідко були адресними й мали вигляд разових та/або невеликих виплат. Наприклад, одноразову грошову допомогу у розмірі 1000 грн було виплачено пенсіонерам, чії пенсії менші за 5 тис. грн, та громадянам, які одержують державну соціальну допомогу у зв'язку з інвалідністю та за віком замість пенсії [Коронавірус, 2020].

Натомість негрошові форми допомоги, зокрема соціальні послуги, лишилися цілковито поза увагою. Отже, зосередившись на субсидіях та виплатах, під час карантину профільне міністерство не приділило належної уваги соціальним послугам з догляду та соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Важливість турботи про такі категорії громадян, розуміння того, що одних зусиль тільки держави недостатньо, вплинули на ставлення людей до тих, хто особливо потребує підвищеної уваги. Поява різноманітних форм допомоги й підтримки, як з боку держави, так і з боку громадян, сприяє посиленню елементів громадянського суспільства, які особливо яскраво проявляються в ситуації, що склалася.

Вплив пандемії на взаємодію влади й суспільства. Пандемія уявила новий стан суспільства, громадських і політичних комунікацій. Українці, багато з яких виявилися в умовах самоізоляції, виявили готовність до освоєння нових форм комунікації та віддаленої роботи. Оскільки в царині комунікацій ми маємо справу з глобальним трендом, необхідно розвивати взаємодію влади й суспільства.

За результатами моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України за 2020 рік, переважна більшість (74%) населення вважає, що влада недостатньо або зовсім нічого не робить для боротьби з поширенням епідемії коронавірусу (52% і 22% відповідно). Лише 13 % опитаних вважають, що влада робить все можливе.

У рамках моніторингу респондентам запропонували висловитись щодо такої думки: «Зараз все так хитко, і здається, що може відбутися все, що завгодно». І 81% опитаних погодилися із цим. Як бачимо, відчуття незахищеності, нестабільності, хиткості, розбалансованості переслідує сьогодні українського громадянина в усіх сферах його життєдіяльності.

Багаторічний кризовий стан українського суспільства призвів до втрати значною мірою його економічного потенціалу в цілому, а карантинні обмеження призвели до втрати звичних доходів істотної частки населення. Відповідаючи на запитання моніторингового опитування населення України [Ворона, Шульга, 2020]: «З якими проявами економічної кризи в Україні в результаті карантину зіткнулися Ви особисто або члени Вашої сім'ї?», — практично кожен шостий з респондентів (17,1%) зазначив, що залишився без заробітку під час карантину, а кожен п'ятий (19,5%) — що в аналогічній ситуації опинився(-лися) член(-и) його родини. Частка тих, хто за цей період отримував заробітну плату (пенсію) у неповному обсязі, становила 12,6%, а тих, хто не отримав цих виплат взагалі, — 4%. Внаслідок карантину стали безробітними 3% респондентів, а частка тих, хто повідомив, що це трапилося з кимось із їхніх родин, становила вдвічі більше — 6,3%. Зменшення статків та звільнення в низці галузей призвели до того, що громадяни вимушено повертаються до практик економії в повсякденному житті. Так, 33,2% респондентів обмежують купівлю одягу, взуття, інших речей, 27% скорочують споживання продуктів харчування.

Подальші наслідки достатньо прогнозовані — збідніння населення вимагатиме дедалі більших видатків з бюджету. Але занепад економіки ускладнює наповнення державного бюджету, що спричинюватиме конкуренцію за бюджетні субвенції між соціально вразливими групами громадян: пільговиками, пенсіонерами, безробітними тощо. Наслідком цього є зростання соціальної напруженості в суспільстві.

Пандемія стала істотним чинником, що вплинув на суспільні настрої. Багато людей перебувають в умовах стресу та фрустрації. Тож 72% українців стурбовані чи радше стурбовані з приводу проблеми епідемії коронавірусу (34% і 38% відповідно), 59% вважають, що епідеміологічна ситуація значно або трохи погіршилася (33% і 26% відповідно), 51% вважають, що за останній місяць ризик захворіти на коронавірус збільшився, протилежної думки дотримується лише близько 4%, 30% вважають, що ситуація не змінилася, а 15% завагалися з від-

повіддю, зрештою, 57% стверджують, що значно або трохи погіршилося матеріальне становище сім'ї (22% і 35% відповідно).

Висновки та перспективи подальших досліджень

Коли безпосередня загроза поширення вірусу спаде, а несприятливі соціальні наслідки пандемії увиразняться, можна прогнозувати зростання суспільного невдоволення і протестних настроїв. За цих умов потрібна активна робота щодо забезпечення конструктивного суспільного діалогу й довіри.

Чимало проблем у соціальній сфері, що виникли або поглибились через карантин і не дістали належної реакції з боку держави, так чи інакше пов'язані із системними проблемами у цій царині. Уваги з боку держави потребують структурні проблеми — для своєчасного реагування на виклики, для розроблення комплексних підходів і рішень, що працюватимуть на довгострокову перспективу.

Джерела

- Бек, У. (2000). *Общество риска на пути к другому модерну*. Москва: Прогресс-Традиция.
- Ворона, В.М., Шульга, М.О. (ред.) (2020) *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*, 7 (21). Київ: Інститут соціології НАН України.
- Гіденс, Е. (2004). *Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя*. Київ: Альтерпрес.
- Зубков, В.И. (2013). *Социологическая теория риска: монография*. Москва: РУДН.
- Картер, С. (2020). *Расходы на здравоохранение в 2021 году предусмотрены на уровне 4,2% ВВП*. Минфин. Отримано з: <https://www.unn.com.ua/ru/news/1891484-vidatki-na-okhoronuzdorovya-u-2021-rotsi-peredbacheni-na-rivni-4-2-vvp-minfin>
- Количество пользователей интернетом в Украине выросло на 7% (2019)*. Отримано з: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2019/10/11/652498/>
- Коронавірус і соціальний захист: між реформою і кризою (2020)*. Отримано з: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-sotsialni-zakhyst-mizh-reformoi-i-kryzoiu/>
- Лібанова, Е.М. (ред.) (2010). *Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків*. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Держкомстат України.
- Луман, Н. (1994). *Понятие риска. THESIS: теория и история экономических и социальных институтов и систем*, 5, 135–160.
- Мачульская, Е.Е. (2010). *Право социального обеспечения: учебник*. Москва: Юрайт.
- Новікова, О.Ф., Панькова, О.В., Шастун, А.Д. (2020). *Цифровий розвиток у процесах подолання ризиків та небезпек в умовах пандемії COVID-19*. *Бізнес-навігатор*, 4 (60).
- Освіта в Україні: виклики та перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник (2020)*. Київ. Отримано з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf>
- Панькова, О.В., Шастун, А.Д., Паньков, Д.В. (2020). *Інформаційно-комунікативне забезпечення в процесах протидії ризикам та загрозам пандемії COVID-19 у трудовій сфері України*. В: *IX Міжнародна науково-практична конференція «Science and practice of today», Анкара, Туреччина, 16–19 листопада, 2020*. Отримано з: https://isg-konf.com/uk/science-and-practice-of-today-ua/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Zb%D1%
- Система моніторингу поширення епідемії коронавірусу (2021)*. Отримано з: <https://covid19.rnbo.gov.ua/>

Тавлуй, Т. (2020). *Что не так с украинской медициной и что нужно изменить после пандемии*. Отримано з: <https://nv.ua/biz/experts/ukrainskaya-medicina-v-plachevnom-sostoyanii-rochemu-tak-i-ot-chego-eto-zavisit-50080398.html>

Черенько, Л.М., Полякова, С.В., Шишкін, В.С. та ін. (2020). *Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України*. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, НАН України. Отримано з: https://ids.org.ua/arhiv/poverty_forecast.pdf

ЮНІСЕФ *стурбований стрімким зростанням дитячої бідності через COVID-19* (2020). Отримано з: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/yunisef-sturbovaniy-strimkim-zrostanniyam-dityachoyi-bidnosti-cherez-covid-19-347994_.html

Ягодка, О. (2020). *Як коронавірус впливає / вплине на систему охорони здоров'я в Україні?* Отримано з: <https://eba.com.ua/yak-koronavirus-vplyvaye-vplyne-na-systemu-ohorony-zdorovya-v-ukrayini/>

Pandemic hits EBRD regions harder than advanced Europe – survey by Vanora Bennett (2020). Отримано з: <https://www.ebrd.com/news/2020/pandemic-hits-ebrd-regions-harder-than-advanced-europe-survey.html>.

Отримано 09.04.2021

References

Beck, U. (2000). *Risk society: towards a new modernity*. [In Russian]. Moscow: Progress-Traditsia. [=Бек 2000]

Giddens, A. (2004). *Runaway world: how globalization is reshaping our lives*. [In Ukrainian]. Kyiv: Alterpres. [=Бек 2000]

Zubkov, V.I. (2013). *Sociological theory of risk: monographs*. [In Russian]. Moscow: RUDN. [=Зубков 2013]

Karter, S. (2020). *4.2% of GDP is planned to be spent on healthcare in 2021. Ministry of Finance*. [In Russian]. Retrieved from: <https://www.unn.com.ua/ru/news/1891484-vidatki-na-okhoronu-zdorovya-u-2021-rotsi-peredbacheni-na-rivni-4-2-vvp-minfin> [=Капреп 2020]

Number of Internet users in Ukraine increased by 7% (2019). [In Russian]. Retrieved from: <https://www.althoughda.com.ua/rus/news/2019/10/11/652498/> [=Количество 2019]

Coronavirus and social security: between reform and crisis (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-sotsialnyi-zakhyst-mizh-reformoi-i-kryzoiu/> [=Коронавірус 2020]

Libanova, E.M. (Ed.) (2010). *Human development in Ukraine: minimizing social risks*. [In Ukrainian]. Kyiv: Ptukha Institute of Demography and Social Study of the National Academy of Sciences of Ukraine, State Statistics Committee of Ukraine. [=Лібанова 2010]

Luhmann, N. (1994). *Concept of risk*. [In Russian]. *Thesis: Theory and History of Economic and Social Institutions and Systems*, 5, 135–160. [=Луман 1994]

Machulskaya, E.E. (2010). *Social security law: textbook*. [In Russian]. Moscow: Yurayt. [=Мачульская 2010]

Novikova, O.F., Pan'kova, O.V., Shastun, A.D. (2020). *Digital development in overcoming risks and threats in context of COVID-19 pandemic*. [In Ukrainian]. *Business Navigator*, 4 (60). [=Новікова 2020]

Pan'kova, O.V., Shastun, A.D., Pan'kov, D.V. (2020). *Communication & information support of resisting risks and threats of COVID-19 pandemic in labor sphere of Ukraine*. [In Ukrainian]. In: *IX International Scientific Conference «Science and Practice of Today»*, Ankara, Turkey, November 16-19, 2020. Retrieved from: https://isg-konf.com/uk/science-and-practice-of-today-ua/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Zb%20D1%20 [=Панькова 2020]

Monitoring system of Coronavirus epidemic spreading (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://covid19.rnbo.gov.ua/> [=Система моніторингу 2021]

Education in Ukraine: challenges and prospects. Analytical information issue (2020). [In Ukrainian]. Kyiv. Retrieved from: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya%20serednya/serpneva-konferencia/2020/metod-zbirka-osvita-ta-covid-2020.pdf) [Освіта в Україні 2020]

Tavlui, T. (2020). *What is wrong with Ukrainian medical sphere and what should be changed after pandemic*. [In Russian]. Retrieved from: <https://nv.ua/biz/experts/ukrainskaya-medicina-v-plachevnom-sostoyanii-pochemu-tak-i-ot-chego-eto-zavisit-50080398.html> [=Тавлуй 2020]

Vorona, V.M., Shulha, M.O. (Eds.) (2020) *Ukrainian Society: Monitoring of Social Changes*, 7 (21). Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [=Ворона, Шульга 2020]

Cheren'ko, L.M., Poliakova, S.V., Shyshkin, V.S. et al. (2020). *The impact of coronavirus crisis on poverty: first consequences for Ukraine*. [In Ukrainian.] Kyiv: Ptuha Institute of Demography and Social Study, NAS of Ukraine. Retrieved from: https://idss.org.ua/arhiv/poverty_forecast.pdf [=Черенько 2020]

UNICEF concerns about rapid increasing of child poverty by reason of COVID-19 (2020). [In Ukrainian]. Retrieved from: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/yunifef-sturbovaniy-strimkim-zrostaniam-dityachoyi-bidnosti-cherez-covid-19-347994_.html [=ЮНІСЕФ 2020]

Yagodka, O. (2020). *How does coronavirus affect the healthcare system in Ukraine?* [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://eba.com.ua/yak-koronavirus-vplyvaye-vplyne-na-systemu-ohorony-zdorov-ya-v-ukrayini/> [=Ягодка 2020]

Pandemic hits EBRD regions harder than advanced Europe – survey by Vanora Bennett (2020). Retrieved from: <https://www.ebrd.com/news/2020/pandemic-hits-ebrd-regions-harder-than-advanced-europe-survey.html>

Received 09.04.2021

ГУЛЬБАРШИН ЧЕПУРКО

Пандемія COVID-19: виклики та загрози у соціальній сфері

У статті порушено актуальне питання про соціальні ризики пандемії COVID-19 у трьох проблемних царинах: охорони здоров'я, освіти, підтримки найбільш уразливих груп населення. Проаналізовано вплив пандемії на взаємодію влади й суспільства. При цьому соціальний ризик розглядається як небезпека, яка виникає і виявляє себе в межах соціальної сфери суспільства, спричиняючи негативні соціальні наслідки, та позначається на життєдіяльності індивідів, соціальних груп і суспільства загалом. Поточна ситуація продемонструвала, що медична система та наука України виявилися неготовими до масштабної пандемії. Автор зазначає, що після закінчення пандемії знадобиться серйозний аналіз проблем, що уявилися сьогодні у сфері охорони здоров'я, та розроблення стратегічних заходів, спрямованих на підтримку національної системи охорони здоров'я, медичних закладів та медичних працівників. У статті проаналізовано вплив пандемії на звичні режими життя учнів / студентів, їхніх родин, викладачів, що зумовило далекосяжні економічні та суспільні наслідки, загострило низку соціально-економічних питань, зокрема щодо рівності доступу до навчання (різний рівень забезпеченості родин засобами для дистанційного навчання та неоднаковий доступ до якісного інтернету). Визначено, що саме пандемія привернула увагу до тих людей, кому особливо потрібна допомога: літніх, людей з обмеженими можливостями здоров'я, членів багатодітних сімей та ін. Багато проблем у соціальній сфері, що виникли або поглибилися у ситуації карантину і не дістали належної реакції з боку держави, так чи інакше пов'язані із системними проблемами в цій царині. Отже, у статті порушено питання про роль держави в розв'язанні структурних проблем — для своєчасного реагування на виклики, розроблення комплексних підходів і рішень, що працюватимуть на довгострокову перспективу.

Ключові слова: соціальні ризики, пандемія, сфера охорони здоров'я, освіта, вразливі групи населення

ГУЛЬБАРШИН ЧЕПУРКО

Пандемия COVID-19: вызовы и угрозы в социальной сфере

В статье поднимается актуальный вопрос о социальных рисках пандемии COVID-19 в трех проблемных сферах: здравоохранения, образования, поддержки наиболее уязвимых групп населения. Анализируется влияние пандемии на взаимодействие власти и общества. При этом риск рассматривается как опасность, которая возникает и проявляется в пределах социальной сферы общества, вызывая негативные социальные последствия и сказываясь на жизнедеятельности индивидов, социальных групп и общества в целом. Нынешняя ситуация продемонстрировала, что медицинская система и наука Украины не готовы к масштабной пандемии. Автор отмечает, что после окончания пандемии потребуются серьезный анализ проблем, проявившихся сегодня в сфере здравоохранения, и разработка стратегических мер, направленных на поддержку национальной системы здравоохранения, медицинских учреждений и медицинских работников. В статье анализируется влияние пандемии на привычные режимы жизни учеников / студентов, их семей и преподавателей, что обусловило отдаленные экономические и общественные последствия, обострило ряд социально-экономических вопросов, в частности о равенстве доступа к обучению (разный уровень обеспеченности семей средствами для дистанционного обучения и неодинаковый доступ к качественному интернету). Показано, что пандемия привлекла внимание к тем людям, кому особенно нужна помощь: пожилым, людям с ограниченными возможностями здоровья, многодетным семьям и т.п. Большое количество проблем в социальной сфере, которые возникли или углубились во время карантина и не получили должной реакции со стороны государства, так или иначе связаны с системными проблемами в данной сфере, поэтому в статье поднимается вопрос о необходимости внимания со стороны государства к структурным проблемам — для своевременного реагирования на вызовы, для разработки комплексных подходов и решений, нацеленных на долгосрочную перспективу.

Ключевые слова: социальные риски, пандемия, сфера здравоохранения, образование, уязвимые группы населения

GULBARSHYN CHEPURKO

COVID-19 pandemic: challenges and threats in the social sphere

The article raises the issue of social risks of the COVID-19 pandemic in three problem areas: health, education, support for the most vulnerable population groups, analyzes the impact of the pandemic on the interaction of government and society. In this case, social risk is seen as a danger that arises within the social sphere of society, which has negative social consequences and affects the lives of individuals, social groups and society as a whole. The current situation has shown that the medical and science systems of Ukraine are not ready for a large-scale pandemic. The author notes that after the end of the pandemic, a serious analysis of the problems that have arisen in the field of health care and the development of strategic measures to support the national health care system, medical institutions and health workers will be needed. The article analyzes the impact of the pandemic on the usual lifestyles of pupils / students, their families and teachers, which led to far-reaching economic and social consequences, emphasized on a number of socio-economic issues, including: — equal access to education (not all families can provide the same means for distance learning and have access to quality Internet). Pandemic allowed focusing on those people who especially need help: the elderly people, people with disabilities, members of large families and others. A large number of problems in the social sphere, which arose or deepened during the quarantine and did not receive a proper response from the state, are largely related to systemic problems. The article raises emphasizes on the fact that the attention of the state needs to be focused on structural problems. The state has to respond to the challenges in a timely manner, develop integrated approaches and solutions that will work in the long term perspective.

Key words: social risks, pandemic, health care, education, vulnerable groups